

ДОРИС МИРОНЕСКУ

Университет „Александру Йоан Куза“ – Яш, Румъния

✉ dorismironescu@yahoo.com

ПЪТЕШЕСТВЕНИЦИ, МЕЧТАТЕЛИ, БЕЛЯЗАНИ: РУМЪНСКАТА ЛИТЕРАТУРА В ТРАНСНАЦИОНАЛНАТА ЕПОХА

Doris Mironescu

Alexandru Ioan Cuza University – Iași, Romania

✉ *dorismironescu@yahoo.com*

TRAVELLERS, VISIONARIES, STIGMAS: ROMANIAN LITERATURE IN THE TRANSNATIONAL AGE

Starting from the acknowledgement of the inevitable nationalist condition of marginal cultures in their early age, the paper asks how Romanian literature today reflects the geopolitical changes in society, from its cultural vicinities to migration and to global communications. Since the definition of national culture is also changing with the times by the inevitability of a new transnational age, I propose a classification in three categories of Romanian writers interested in cultural transgression. First, the travellers, who leave the confines of their culture and discover the fluidity of all cultural borders. Secondly, the visionaries who practice world literature, and interested in revealing the amplitude and diversity of the world we live in. Thirdly, the authors who practice a literature of trauma, complex and corporeal, which stems from the act of transgression.

Keywords: nationalism, transnationalism, macroregional interculturalism, world literature, trauma literature

Национализмът е неизбежно присъщ на литературите, наречени „малки“, които могат да бъдат описани чрез своята полупериферна взаимозависимост с „големите“ литератури, създаващи правилата и опорните точки, въз основа на които се очертава един транснационален канон. Тези литератури се опитват да се възползват максимално от „неравното разпределение на ресурсите между националните литературни пространства“ ([3] Казанова 2004: 83). В редица случаи те се формират или реформират, като заимстват модели, формати, език и идеологии от литературите, създавани в големите литературни столици, и усещат това положение дълго време като комплекс, който бележи развитието им ([9] Мартин 2018: 27). Красноречив е случаят с румънската литература, която „преоткрива“ своето латинско начало по един предимно френски модел при утвърждаването на първото поколение романтици (1830–1860) и начертава програма за реформиране на националната

култура чрез поставянето ѝ на фолклорна основа и чрез асимилиране на западноевропейски влияния, чиито следи са изключително видими през следващите 200 години. Разбира се, моментите на формиране, на идентичностно затваряне – епохата на романтизма, но и популисткото движение, свързано със списание „Sămănătorul“ (1900–1910) или спиритуалистичната „инжекция“, която слагат на традиционализма писателите от междувоенното списание „Gândirea“ (1919–1944), са последвани и конкурирани от моменти на разширяване, на естетически иновации и желание за навлизане в европейското и дори в световното пространство в един напрегнат ритъм, който отразява пулса на румънската политика през цялото това време. Тези моменти са епохата на кръга „Junimea“, авангардът в периода 1910–1940 г., евроцентричният модернизъм на кръга „Sburătorul“ (1919–1927). През XX в. кристализира и широко се разпространява модернистичната концепция, според която между местната представителност и шансовете за международно признание на стойностната литература не съществува ни най-малка несъвместимост, а един значим писател, „бидейки много румънски, е много универсален“¹. Такава концепция, с всички нейни ограничения, помага за предпазване от националистичните уклони, свързани с една родена през XIX в. романтична традиция, като в същото време позволява отваряне към международното движение на литературни форми и идеи, към съперничество с чуждите литератури и относително синхронизиране на вътрешното литературно съревнование с постулатите на международната теория и литература. Същата концепция служи за убедителен контрааргумент в периода на авторитарно затваряне на румънската култура, дирижирано от диктаторската държавна политика, позволила относителен разцвет от средата на 60-те и дори до 80-те години на XX в. и асимилирането на едно ново влияние, американското, което няма солидна традиция в румънската култура и дори не предразполага към културен обмен в условията на поляризация по време на Студената война.

Как обаче изглеждат нещата в период като посткомунистическия, когато при липсата на натиск върху публичния дискурс от времето на диктатурата ясно са изразени тревогите на култура, лишена от широка публика, а недостатъците на един себещцентриран културен анализ са все по-видими в свят, обхванат от неизбежните явления на глобализацията? Не може да се каже, че национализмът е излязъл от дневен ред. Напротив, съществува сериозна част от академичната общност, опитваща се все още да се възползва от легитимността, включително политическата, която предлага националистическият дискурс. Но тъй като е силно заражена от официалния дискурс на късния комунизъм, националистическата стилистика е загубила голяма част от авторитета, който ѝ дава дългата

¹ Думите принадлежат на поета модернист Тудор Аргежи (1880–1967) и са част от негово слово за възхвала на националния румънски поет Михай Еминеску ([2] Аргежи 1971: V).

традиция на идентичностния културен дискурс. В същото време условията на културното съществуване в последните десетилетия, станали реалност, от една страна, поради политическите събития през 1989 г. ([11] Морару 2015: 27), а от друга – поради технологичното развитие в сферата на комуникациите след 2000 г. ([8] Кърби 2009: 5), поставят нови проблеми пред старата националистична парадигма. Днес говорим все по-често, ако не за една постнационална епоха, която Юрген Хабермас смята поне за възможна ([12] Хабермас 2001: 60), то със сигурност за провокации на транснационализма в посока към „транснационални културни проучвания“ ([1] Ападураи 1997: 50). Разбира се, не е нужно да преувеличаваме свободите и улесненията в днешната епоха, която трябва да решава, както и досега, все същия икономически недостиг, същото социално неравенство, ненамаляващото политическо напрежение, като същевременно се сблъсква с непознати досега предизвикателства, като например съществуването на икономически и политически интер- и метадржавни структури, чието влияние е трудно да се оцени и дори да се регулира. Все пак е ясно, че нацията днес се определя различно, а за Румъния, която в по-новите статистики е една от страните в съвременния свят с голям процент емигриращи, проблемът е още по-належащ. Тя трябва да оцени и да интегрира едно непознато литературно и културно наследство, което обикновено е можела да игнорира без много загуби². Трудно можем да си представим днес една история на румънската литература, която да пренебрегва автори, намиращи се извън страната и пишещи на румънски, а пък пред литературните критици стои задачата да изяснят каноничната ситуация на писателите в изгнание, независимо дали все още пишат или не на румънски език, но които пишат за румънската действителност. Друго предизвикателство за румънските писатели представлява осъзнаването на факта, че се обръщат към много по-широка публика, отколкото в страната си, а дори, по виртуален начин, към неговореща румънски език публика, която би могла да се запознае с тях чрез преводи на един разширяващ се международен издателски пазар. Докато настоящата действителност, достъпна за всички чрез потока от новини, е глобална, и докато всекидневната румънска действителност същевременно е и канадска (победителката на турнира US Open от 2019 г. е канадка, но носи румънското име Бианка Андрееску) или пък афганистанска (през септември 2019 г. членове на румънската дипломатическа мисия в Кабул бяха убити при терористичен акт), ясно е, че литературата на румънските писатели вече

² В своя авторитетен труд, създал канон, „Istoria literaturii române de la origini până în prezent“ (1941), критикът модернист Джордже Калинеску (1899–1965) споменава в малка маргинална статия няколко от много успешните във Франция румънски автори, като определя румънската литература изключително въз основа на използването на румънския език в текстовете и игнорира социалната, териториалната и психо-менталната действителност, която пресъздават писатели като Панаит Истрати, Марта Бибеску или Тристан Цара ([4] Калинеску 1982: 969–971).

не може да фетишизира по романтичен маниер земята на родината, а проследява роднинства по други меридиани, като илюстрира по този начин транснационалното отваряне на румънската култура. Читателите на тази литература вече не търсят по романтичния маниер на идентичностно възприемане знаци на принадлежността в четените текстове, елементи на „менталност“ и сценография, изтъквани като „специфични“ за една самодостатъчна си култура, а проследяват по какъв начин са представени проблемите на един взаимосвързан свят, в който много семейни драми излизат извън границите на страната. Нов завой се появи в нашата епоха и ни застави да преформулираме определението за култура въз основа на други параметри, освен териториалните или дори езиковите, а и да подчертаем интернационалната съставка на националното, неизбежното отваряне към други хоризонти и дори придобиването на едно глобално съзнание (но не делокализирано) за общата идентичност.

Тъй като имам предвид тези императиви и желая да избягна капана да дяла писателите според етноса или езика, ще се спра на три категории автори. Критерият на групирането е зададен от начина, по който се реализира в писмен вид транснационалното културно измерение, и от начина, по който писателите разбират транснационалното. Всяка от тези три разграничени категории илюстрира различно ниво на асимилиране на транснационалното съзнание, от пространственото до метафизичното и до телесното, биологично ниво. Смятам, че тези три групи служат не само за категоризирането на една широка издателска продукция, а и за систематизирането на начините, по които днешната литература като цяло осмисля надживяването на националистичната парадигма и вписването в една друга, по-богата. Критиците, които се занимават с транснационалното измерение, намират различни решения на теоретичното предизвикателство, стоящо пред тях. Систематизирането, което правя тук по-долу, препраща индиректно към три типа визуализация на транснационалното, теоретизирани от днешни изтъкнати автори. Така например, първият тип представя надрегионалните културни взаимоотношения чрез проследяването на връзките между съседни родствени култури, както в колективния труд, координиран от Марсел Корнис-Поуп и Джон Нойбауер „*The History of Literary Institutions in East-Central Europe*“ (2004–2010). Този тип се основава на богатите взаимоотношения, установени през вековете и разпознавани в темите, езика и литературните идеологии в този район. Вторият е предложен от Кристиан Морару в „*Reading for the Planet*“ (2015), където са изследвани множество форми от световната литература, представящи няколко начина на реализация на транснационалното измерение чрез взаимозависимост, „свързаност“ или „инверсирано пространство“. И накрая, третият начин за реализиране на транснационалното присъства в литературата на травмата, която поставя допълнителни проблеми за етиката и естетиката на представянето му.

Най-напред можем да говорим за физическата реализация на транснационалното чрез пътуването, чрез излизането от националната територия. Това е най-директният начин, чрез който привидното затваряне на националната култура е опровергано от интеркултурната конкретика: от една страна, чрез установяването на многобройни връзки, родства, сходства от едната и от другата страна на националните граници, чрез многобройните зони на съжителство и културна асимилация, чрез явленията на хибридизация, породени от тези интерференции; от друга страна, чрез явлението емиграция, толкова често срещано днес в степен, невъобразима по-рано, което е причина за неочаквани, но неоспорими срещи, каквато например е диалектът, породен от румънския при някои емигранти в Испания, наречен от езиковедите *романьол*. Става дума за най-стабилната и до известна степен традиционна форма на транснационалното, проверена през вековете на културно взаимопроникване, която се проявява в създаването на мултикултурни пространства, чиято специфичност идва тъкмо от наличността на взаимни влияния. Това е транснационалното, гледано откъм националното, може би с известна меланхолия, но и с цел да се разграничат макрорегионални структури и култури. В обширното изследване, координирано от Корнис-Поуп и Нойбауер, присъствието на такива пространства в цяла Източна и Централна Европа е подчертавано многократно, поради престижната литература, създавана в места на културни срещи или в „маргиноцентрични градове“ ([6] Корнис-Поуп 2006: 9) като Лвов, Чернауц (Черновци), Одеса, Пловдив, Гданск, Букурещ, Тимишоара, Прага или Триест, или пък пространства, оспорвани в представите на редица национални култури, като поречието на Дунав, Трансилвания, Галиция, Македония. Литературата в посткомунистическия период се връща на предкласическия топос на пътешествието и така активира отварянето на собствената култура, но същевременно проверява със скептицизъм толерантността на приемащите култури. Важна тема за писателите с транснационална тематика са блокирането, инерцията, предразсъдъците при срещата на хората от Запада с тези от Изтока, картонената завеса, която продължава да съществува по различен начин в думите, жестовите, поведението. Пътешествието е културно проучване, но не непременно щастливо. Всъщност, рядко става дума за пътешествие за удоволствие, много румънски романи от посткомунистическия период описват масовата икономическа емиграция: в романа „Момиченцето, което си играеше на Бог“ (2014) Дан Лунгу пише между другото за разликата в качеството на дентурата на източно- и западноевропейците, а Богдан Сучава проследява собствения си опит на академичен експатриат в САЩ и в романа „Авалон“ (2018) говори за подозрителността на митничарите в западните летища към един стипендиант. Много са обаче писателите, които изследват и местата с транскултурна предразположеност в Източна Европа и така забеляз-

ват важни процеси: Михай Бузя описва пътуванията на един куфарен търговец през 90-те години из пазарите в България, Турция, Полша и Словакия в своя роман „Джими“ (2018), а Раду Павел Гео проследява последствията от войните в Югославия и техния урок в „Диско Титаник“ (2016). Така и фактът да останеш в една и съща провинция, която в продължение на няколко десетилетия променя държавната си принадлежност, е пак форма на умствено пътуване тогава, когато опитът е анализиран чрез размиване на държавните граници – Дойна Руш говори във „Фанариотския ръкопис“ (2015) за епоха, в която Букурещ е свързан с психо-менталното пространство на Мала Азия, XVIII в., и припомня отдавна загубени културни корени, а писателят на научна фантастика Ливиу Раду създава паралелни светове, в които Румънските княжества съществуват алтернативно в рамките на Руската, Австро-унгарската или Османската империя в книгата „Констанца 1919“ (2000). Но и сантименталното, горчиво или весело пътуване, търсенето на екзотичното и различното, може да представлява форма на интернационализация на културния опит, както в романа на немския писател с румънски произход Каталин Дориан Флореску „Краткият път към дома“ (2002, превод на румънски 2006). Тези писатели, проучватели на съседните културни пространства и на психо-менталните разцепления между обществата, упорити изследователи на онова, което ни разделя поради желанието да докажем случайния и може би дори абсурден характер на нашите менталитетни блокажи (както в пародийните светове, измислени от Джонатан Суифт в „Пътешествията на Гъливер“), могат да бъдат наречени *пътешественици*.

На второ място държа да включва в отделна категория онези писатели, които следват по план надживяването на националното. Разбира се, като отхвърлят местното от формулата на съществуване на глобалното, не може да става дума за вулгарно отказване от собствената страна в името на един утопичен и лишен от съдържание интернационализъм. (По-скоро тези жертви на погрешната и снобска идея за космополитизма би трябвало да бъдат включени в отделна категория, тази на „литературизма“ ([13] Хес-Лютих 2012: 1). Всъщност авторите, които поставям във втората категория на транснационалното, са онези, които намират на големи разстояния родство между различни култури и различен исторически опит и които, тъкмо чрез този факт, показват „планетаризма“ на света, в който живеем. Пътешествията, които те правят, са мисловни, а връзките, които установяват, често между твърде отдалечени културни пространства, притежават нещо от зрелищността на „дупките на червеи“ от астрофизиката. Новопоявилата се дисциплина „световна литература“ (*world literature studies*) във формата, която Кристиан Морару теоретизира конкретно, разглежда преди всичко писателите, притежаващи уменията да „реализират качеството на света да бъде свят“ („worlding“), да показват

едновременно далечни събития и различни култури, да подчертават неуловимата връзка между различни исторически процеси, тяхното преплитане от разстояние, способността им да рушат границите, да смаляват или увеличават обикновеното в необикновени пропорции ([11] Морару 2015: 19). Писателите от тази категория залагат на получаването на ефект на „наративизация на световното пространство“ ([11] Морару 2015: 13), подчертавайки относителността на културните явления, които, заедно, образуват един свят, тоест едно глобално етично, интелектуално и естетическо единство ([15] Чий 2008: 30). Авторите често са талантиливи творци с богато въображение, близки с романтичните мечтатели, способни да прехвърлят събития от едно пространство в друго и да претопяват всичко в магмата на собственото съзнание. Наричам тези писатели мечтатели и смятам, че техният учител е аржентинецът Хорхе Луис Борхес, откривателят на онава мистериозно средство за неочаквано телескопиране на времето и пространството, представено в новелата „Алефът“, мистичната сфера, в която се виждат в една смущаваща едновременност миналото и настоящето, близкото и далечното, детайлът и цялото. Метафоричната декларация за независимост от регионалните предразсъдьци, направена от Мирча Картареску в есето “Europe Has the Shape of My Brain” ([5] Келер, Ракуса 2004: 59–66) има като основно значение желанието му да претопи заедно множество контрасти, за които във и извън „стария континент“ претендират партизаните на изолационизма и разделението, за да всяват ужас и да управляват: “I am proud of being human because I am *also* an animal; of being a man because I am *also* a woman; of being a Hellene *precisely* because of the vital Barbarian within me” ([5] Келер 2004: 61). Европа всъщност е самият свят в многобройните му удивителни обвързаности. Виждам тук включен Мирча Картареску, чийто роман „Ослепително“ (1996–2007) описва редица метафизични изживявания, разширяващи букурещкото пространство с български, полски, американски или италиански инфилтрирания по фантастични пътища, и създават проза, в която всичко е възможно, а пространството се свива наистина с навлизането в света на автора-мечтател. Румъно-американският поет и писател Андрей Кодреску е неукротим пътешественик във въображаемото, автор на пикарескови романи с основна характеристика глобализъм (като “Wakefield”, 2002, превод на румънски 2006), но и автор на наративна поезия, ерудит, който разсъждава за билингвизма и двойната идентичност в книгата „Чужда невинност“ (1996, превод на румънски 2000). Интересна ми се струва също инициативата на белетриста Филип Флориан да свърже в романа „Кутрета“ (2005) посткомунистическите събития в едно градче в окръг Прахова (откриването на общ гроб с незнаен произход) със случилото се с аржентински археолози, участвали в откриването на труповете на „изчезнали“ по времето на диктатурата на Перон.

В третата категория влизат писателите-свидетели и пътешествията, които, освен че са вписани в пространството, са отпечатани по тялото като белези. Имам предвид носителите на личен опит от травми, разбиращи не като другите културното различие, което маркира геополитическата граница, защото тази граница и това различие са гравирани върху телата им, както във „В наказателната колония“ на Франц Кафка. Става дума за автори, които са изживели на собствен гръб произвола на етническото и политическото преследване и които по тази причина стават изразители на всички неправди. Притежаващи легитимността на изживения опит, те не биха поетизирали никога митовете на принадлежността ([4] Калинеску 1982: 375), а са живо предупреждение за абсурдното им насилие. Плътноста на тяхното писане е свързана и със значението на раната, на начина, по който тя привързва времето и пространството към тялото. Мариан Хърш привлича вниманието върху начина, по който спомените са зависими и от рода, тоест от тялото, а също и от връзката на етиката и естетиката на представянето на травмата ([14] Хърш 2012: 2). Литературата на белязаните е литература на травмата, което означава, че тя притежава и една характерна комплексност в играта между изказано и неизказано. Опасното преминаване на държавна граница, депортирането или експулсирането оставя силни спомени, които не само чувствително оцветяват текста, но засягат в дълбочина и структурата му. Мотивът, който ме кара да смятам подобни автори за съвсем друга категория от тази на „пътешествениците“, е тъкмо невероятната сила на тяхното творчество, което е почти непосредствен резултат от травмиращите събития, които те споделят. Норман Маня, румънски писател, изселен в САЩ, в мемоаристичния роман „Завръщането на хулигана“ (2003) говори за ужаса от депортирането на евреите, чиято жертва е през Втората световна война, но същевременно и за едва прикритата антисемитска омраза в годините на късния комунизъм. Херта Мюлер, носителка на Нобеловата награда за литература през 2009 г. за Германия и Румъния, в есетата от книгата „Кралят се покланя и убива“ (2003, превод на румънски 2005) пише за агресията на комунистическата диктатура върху личния живот, както и за деградирането на немското селско общество в Банат и за силата на думите, които винаги атакуват най-слабите, а романът ѝ от 2009 г. „Люлката на дишането“ (оригинално заглавие „Atemschaukel“) илюстрира връзката между телесността и литературата на травмата: метафората от заглавието препраща към развълнуваното дишане в моменти на паника, тогава, когато дробовете сякаш се люлеят в торакалната клетка ([10] Миронеску 2018: 301). А швейцарската писателка с румънски произход Аглая Ветерани описва непостоянния живот на цирковия артист, но и страданието на едно дисфункционално семейство, което се вписва напълно в една дисфункционална политическа система, системата на комунистическата диктатура, в „Защо детето ври в мамалигата?“ (1999; превод на румънски 2003). Литературата на белязаните е винаги автоби-

ографична, а маниерът на писане винаги носи следите на много лично размишление върху етиката на писането, затова би било погрешно да смятаме, че единствено пресъздаването на преживяното придава стойност на тяхната литература. Това е литература на травмата и като такава тя съдържа собствената драма и усилието да бъде излекувана, а на читателя се предлага като *pharmakon*: отрова, но и лекарство в същото време, познание за злото и терапия с помощта на думите.

Една литература, която търси своята значимост и извън националните граници, не само отбранително вътре в тях, има шанса да допринесе за по-точно разполагане на читателската ѝ публика пред от толкова време бодливия въпрос за националната идентичност. Но в съгласие с нейната транснационална мисия тя би трябвало да си поставя и други цели освен гражданското възпитание на „вътрешната“ публика и освен класическата цел на националната пропаганда пред „външната“ публика. Такава литература би трябвало да допринесе за по-справедливото себевъзприемане на индивида и на обществата чрез посредничеството на едно осъвременяване на миналото, непознато, учудващо, разкриващо самия свят: света като човечество, социално конструирано чрез системи от колективни норми, които се уравновесяват едни други покрай културните граници; света като общо пространство на едно ярко удивление, на метафизичното явление на съзнанието и на отварянето на творческото въображение; света като фундаментален опит на загубата и изолирането, което подканя към по-солидарно и по-отговорно съжителство с другия. Типологията, която предлагам, идва да обясни ориентацията на все повече съвременни румънски писатели (но и много техни колеги от други страни процедурат така) към теми и начини на писане, излизащи извън автархичния националистичен кръг и осветляващи многобройни културни срещи, взаимопрониквания, натрупвания, разединявания и метаморфози, определящи мобилните култури, в които и между които живеем.

Литература

- [1] Ападураи 1997: Appadurai, Arjun. *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997.
- [2] Апрези 1971: Arghezi, Tudor. Cuvânt înainte. În: M. Eminescu. *Poezii*. București: Minerva, 1971, p. III-VII.
- [3] Казанова 2004: Casanova, Pascale. *The World Republic of Letters*. Cambridge-London: Harvard University Press, 2004.
- [4] Калинеску 1982: Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. București: Minerva, 1982.
- [5] Келер, Ракуса 2004: Keller, Ursula, Ilma Rakusa (eds). *Europe Writes. What Is European about the Literatures of Europe?* Budapest: CEU Press, 2004.
- [6] Корнис-Поуп, Нойбайер 2006: Cornis-Pope, Marcel, John Neubauer (eds). *The History of Literary Institutions in East-Central Europe*, vol. II. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins, 2006.

- [7] Купър 2009: Cooper, Thomas. Herta Müller: Between Myths of Belonging. În: John Neubauer, Borbála Zsuzsanna Török (eds.). *The Exile and Return of Writers from East-Central Europe. A Compendium*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2009, pp. 363–380.
- [8] Кърби 2009: Kirby, Alan. *Digimodernism. How New Technologies Dismantle the Postmodern and Reconfigure Our Culture*. New York-London: Continuum, 2009.
- [9] Мартин 2018: Martin, Mircea. *G. Călinescu și „complexele” literaturii române*. Chișinău: Arc, 2018.
- [10] Миронеску 2018: Mironescu, Doris. *How Does Exile Make Space? Contemporary Romanian Émigré Literature and the Worldedness of Place*. În: Mircea Martin, Christian Moraru, Andrei Terian (eds). *Romanian Literature as World Literature*. New York: Bloomsbury Academic, 2018, pp. 289-308.
- [11] Морару 2015: Moraru, Christian. *Reading for the Planet: Toward a Geomethodology*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2015.
- [12] Хабермас 2001: Habermas, Jürgen. *The Postnational Constellation: Political Essays*. Cambridge, Mass. : MIT Press, 2001.
- [13] Хес-Лютих 2012: Hess-Lüttich, Ernest W.B. Spatial Turn: On the Concept of Space in Cultural Geography and Literary Theory. // *Meta-carto-semiotics. Journal for Semiotical Cartography*, 2012, vol. 5, pp. 1–11.
- [14] Хърш 2012: Hirsch, Marianne. *The Generation of Postmemory: Writing and Visual Culture after the Holocaust*. New York: Columbia University Press, 2012.
- [15] Чий 2008: Cheah, Pheng. What Is a World? On World Literature as a World-Making Activity. // *Daedalus* 137, vol. 3, 2008, pp. 26–38.

Превод
ВАСИЛКА АЛЕКСОВА
Софийски университет
„Св. Климент Охридски“
✉ aleksova@abv.bg